

ENTREVISTA A VICENT PASCUAL: DEL BILINGÜISME AL
PLURILINGÜISME ESCOLAR

Dari Escandell Maestre
Universitat d'Alacant

En el món de l'educació, com en tot, darrere de les metodologies, dels programes d'ensenyament-aprenentatge o de les sigles amb què els identifiquem (PIL, PEV, PIP, PEBE, etc.), hi ha —sobretot— persones; professionals que hi han deixat empremta amb el seu compromís cívic. Per això, quan parlàvem d'educació bilingüe en el sistema educatiu valencià, quan ho fem ara d'educació plurilingüe, el subconscient ens remet —sempre, indefectiblement— a un nom: Vicent Pascual. De fet, les respostes a la present entrevista fan sobrer qualsevol altre preàmbul relatiu als singulars perfils de la seua figura.

L'ANY 1991 VAS ELABORAR LA PROPOSTA QUE DERIVÀ EN LA CREACIÓ DELS ACTUALS PROGRAMES D'EDUCACIÓ BILINGÜE (PEV, PIL I PIP). QUINA ERA LA SITUACIÓ DEL VALENCIÀ A L'ESCOLA, EN AQUELLA ÈPOCA?

La proposta aparegué en el llibre *Un model educatiu per a un sistema escolar amb tres llengües*, escrit conjuntament amb Vicent Sala. En aquell moment hi havia una incorporació plena de l'ensenyament del valencià a les escoles, i creixia, imparable, el nombre de centres que incorporaven l'ús vehicular del valencià; alhora, es manifestava ja el rebuig de determinats centres a aquest procés de valencianització.

La proposta de programes nasqué en plena elaboració de la reforma educativa que es concretaria en la LOGSE. La reforma plantejava una renovació en profunditat de l'ensenyament de les llengües des d'una perspectiva comunicativa i textual, i, tot i que en la Conselleria hi havia un bon equip, quan jo m'hi vaig incorporar em vaig adonar que aquell plantejament era insuficient. L'ensenyament de les llengües havia de desenvolupar-se a partir d'una política lingüística educativa valenciana, dins el marc de l'educació bilingüe, que assumira *un tractament conjunt* de totes les llengües del currículum —amb el valencià com a nucli organitzador— i que articulara l'educació lingüística global dels alumnes i les

alumnes. Només gràcies a una política lingüística i educativa es podia aconseguir la centralitat del valencià en aquest tractament conjunt; òbviament, dins el marc de l'educació bilingüe, perquè, si bé hi havia tres llengües en el currículum, l'aprenent posseïa una ment única, que processava aquestes llengües de manera interrelacionada tant en l'ús com en l'aprenentatge.

Dins d'aquest marc de l'educació bilingüe, els programes resultaven necessaris, ja que els objectius lingüístics eren els mateixos per a tot el sistema educatiu, però les característiques de l'alumnat en cada centre podien ser molt diferents, especialment pel que feia a la seua llengua habitual. Així, també dins el marc dels programes, cada centre havia d'elaborar el seu projecte lingüístic a través de l'articulació de dos nivells: d'entrada, mitjançant la tria del programa tipus que volia aplicar (PEV, PIL o PIP) ja prenia unes decisions prèvies tant curriculars i metodològiques com organitzatives; tot seguit, mitjançant l'elaboració del DPP (disseny particular del programa), ajustava com un guant el seu projecte lingüístic al context i a la realitat del centre.

I ACTUALMENT, QUINS CANVIS S'HI HAN PRODUÏT O S'HI ESTAN PRODUINT?

És cert que hi ha hagut canvis profunds en la situació de l'ensenyament de les llengües. Canvis en la composició de l'alumnat, en el marc de política lingüística i educativa (amb un paper cada vegada més important del Consell d'Europa) i en les propostes d'educació plurilingüe que van obrint-se pas. Tanmateix, fins ara, l'articulació dels programes en dos nivells (el programa tipus i el DPP) ha permés que les successives propostes i experiències d'educació plurilingüe que s'han anat produint (PEBE, etc.) s'hi hagen pogut dur avant sense necessitat de canviar l'actual organització en programes. Tot i així, hi ha un factor que més tard o més prompte pot aconsellar un canvi. M'explicaré. Els programes d'educació bilingüe inicials es basaven en una certa homogeneïtat lingüística de l'alumnat en cada centre: en el PEV la majoria d'alumnat era valencianoparlant; en el PIL, castellanoparlant, etc. Això permetia l'aplicació de metodologies específiques adequades a les necessitats de cada tipus d'alumnat. Actualment, però, cada vegada en més centres, l'alumnat va sent progressivament multilingüe. Aquella homogeneïtat

inicial va desapareixent i el que les institucions educatives necessiten és una organització i una metodologia capaces d'afrontar aquesta diversitat lingüística a l'aula.

A mesura que aquest multilingüisme a les escoles avança, potser serà aconsellable anar cap a un programa únic, articulats també en dos nivells: el programa tipus, que implicarà la centralitat del valencià en l'organització de l'ensenyament i ús vehicular de les llengües del currículum (incorporació del valencià des del principi de l'escolaritat, ús vehicular majoritari al llarg de l'escolaritat obligatòria amb un mínim del 50%, lectoescriptura inicial en valencià, etc.), un *projecte lingüístic* que concretarà aquestes decisions per a la situació específica del centre, i l'aplicació a l'aula de propostes metodològiques pròpies de l'educació plurilingüe.

DES DE LA CONSELLERIA D'EDUCACIÓ HAS COORDINAT EL DISSENY DELS PROGRAMES D'EDUCACIÓ BILINGÜE ENRIQUITS (PEBE). PERÒ —PARLANT RAS I CURT— QUÈ ÉS BEN BÉ AIXÒ DEL TRACTAMENT INTEGRAT DE LLENGÜES?

La incorporació inicial dels PEBE (programes d'educació bilingüe enriquits amb la incorporació primerenca d'una llengua estrangera) va ser el primer intent d'incorporar més intensament les llengües estrangeres dins el currículum dels centres d'infantil i primària en el sistema educatiu valencià. A pesar de les limitacions que imposava la legislació vigent i la penúria de recursos de què es disposava, el Servei d'Ensenyament en Valencià va treballar de valent i es van elaborar propostes, documents i materials que són els que han continuat utilitzant-se en totes les propostes posteriors d'educació plurilingüe. Dins aquesta experiència vaig elaborar una proposta de tractament integrat de llengües (TIL) i de tractament integrat de llengües i continguts (TILC), que aparegué en el llibre *El tractament de les llengües en un model d'educació plurilingüe al sistema educatiu valencià* (2006).

Centrant-nos en el tractament integrat de llengües hem de dir que és un enfocament didàctic molt lligat als darrers avanços en educació plurilingüe. Estenent les idees de Jim Cummins a l'educació plurilingüe, s'assumeix que la competència comunicativa de cada usuari o aprenent plurilingüe està formada per una competència conversacional distinta en cada una de les llengües del seu repertori i una competència acadèmica —la

més pròpiament escolar, formada per conceptes científics, habilitats cognitives, estratègies de comprensió i producció lingüístiques, etc.— comuna a totes les llengües que coneix. El tractament integrat de llengües intenta aprofitar la interrelació entre els elements i les estructures de les diferents llengües mitjançant la promoció de les transferències i l'evitació de les interferències, i procura organitzar l'apropiació dels continguts de la competència comuna de manera que puguen ser adquirits i reutilitzats mitjançant totes i cada una de les llengües d'acord amb el seu pes curricular. Ni cal dir que el treball conjunt i coordinat del professorat és, probablement, la peça clau en aquest plantejament.

DE FET, TINC ENTÉS QUE HAS COORDINAT LES PRIMERES EXPERIÈNCIES PILOT D'INTEGRACIÓ DE LLENGÜES, TANT EN INFANTIL COM EN PRIMÀRIA. QUINA VALORACIÓ EN FAS?

Si vols que et siga sincer, he de dir que el tractament integrat de llengües, i també el tractament integrat de llengües i continguts, encara es troba en les beceroles. Honestament crec que la proposta que figura en el llibre *El tractament de les llengües en un model d'educació plurilingüe al sistema educatiu valencià* tècnicament està ben fonamentada i és viable en la pràctica. Però també he de dir que es troba en un estadi d'elaboració que no permet encara l'aplicació directa a l'aula. Al professorat li exigeix un esforç massa gran passar d'un esquema teòric i organitzatiu a l'aplicació pràctica a l'aula.

En aquests moments el que cal és l'elaboració de propostes didàctiques concretes que puguen ser aplicades i experimentades en els centres i a partir de les quals el professorat pugua anar buscant el seu camí devers l'autonomia. És el que hem intentat des de la Unitat per a l'Educació Multilingüe de la Universitat d'Alacant (UEM): d'una banda, amb l'experimentació d'unitats que integren llengua i continguts, com en l'experiència que vam realitzar a Muro amb un grup entusiasta de professors i professors de diversos centres; i d'una altra, el plantejament de lectura en què estic treballant ara des d'una perspectiva d'integració.

TRACTAMENT INTEGRAT DE LLENGÜES I CONTINGUTS (TILC): L'ÚNICA METODOLOGIA CAPAÇ DE GARANTIR LA FORMACIÓ DE XIQUETS I XIQUETES AMB COMPETÈNCIES PLURILINGÜES REALS?

No seré gens exagerat si dic que el tractament integrat de llengües i continguts es convertirà en l'enfocament didàctic estrella dels pròxims anys. I no solament perquè permet adjudicar més temps a l'ensenyament de les llengües segones i estrangeres sense augmentar l'horari escolar ja massa recarregat —que ja és important—, sinó també perquè les darreres investigacions estan demostrant que, més enllà d'aquest benefici per a les llengües, hi ha un benefici major encara per a les àrees no lingüístiques, ja que els continguts científics sembla que s'aprenen molt millor quan es treballen conjuntament amb els recursos lingüístics necessaris per a adquirir-los. És un camp fascinant d'investigació que va nàixer amb la immersió lingüística —que continua refinant les seues propostes metodològiques— i que ha agafat embranzida en el camp de l'ensenyament-aprenentatge de les llengües estrangeres amb el CLIL (*Content and Language Integrated Learning*) i fins i tot en el de les llengües maternes amb la *llengua a través del currículum*, segons la proposta del Consell d'Europa. El TILC, doncs, és una perspectiva que el professorat haurà d'anar assumint en els pròxims anys i que hauria de ser incorporada ja a la formació inicial del professorat (així com també el TIL).

I EL VALENCIÀ, QUIN PES ESPECÍFIC HA D'ASSUMIR EN AQUEST NOU CURRÍCULUM INTEGRAT DE LLENGÜES?

Per dir-ho clar i sense embuts: en un enfocament integrat de llengües, i de llengües i continguts, dins un model d'enriquiment d'educació plurilingüe com és el que proposem al País Valencià, el valencià ha de ser la primera llengua a ser incorporada en l'itinerari educatiu dels alumnes i les alumnes, i la que ha d'assumir un ús vehicular predominant en els projectes curriculars dels centres.

Des de les exigències que planteja la teoria i la pràctica de l'educació plurilingüe pel que fa a una llengua minoritzada com la nostra, aquesta és l'única via perquè els alumnes i les alumnes, independentment de la procedència geogràfica, de la llengua habitual, de les experiències culturals amb què arriben a l'escola i de la identitat personal que al remat arriben a construir-se, adquirisquen —a banda de la resta de competències que constitueixen la competència plurilingüe i intercultural— un domini del valencià i un coneixement de la nostra cultura suficients per a convertir-se en ciutadans valencians de ple dret.

QUÈ CAL PERQUÈ UNA XIQUETA —POSEM PER CAS D'ALACANT, O D'ELX— TINGA PLENA COMPETÈNCIA LINGÜÍSTICA EN VALENCIÀ I EN ANGLÉS (I FINS I TOT EN UN SEGON IDIOMA ESTRANGER), A BANDA DEL CASTELLÀ?

Hi ha moltes possibilitats a l'hora de proposar un model d'educació plurilingüe per a un determinat tipus d'alumnat. Imaginem-nos, per exemple, que jo fóra el director d'un centre educatiu a Alacant o a Elx i que tinguera la llibertat suficient per a elaborar el projecte lingüístic del centre d'acord amb les conclusions que m'aporten la teoria i la recerca en educació plurilingüe. Les línies mestres del meu projecte podrien ser les següents: *a)* incorporació de l'anglès mitjançant el seu ús vehicular en un 25% del currículum ja des de l'educació infantil, i la resta del temps —un 75%— per a l'ensenyament i ús vehicular del valencià, tot ajornant la incorporació del castellà fins al segon o tercer nivell d'educació primària, com en el programa d'immersió; *b)* a partir del tercer nivell de l'educació primària, incorporació del castellà amb una hora diària mentre continua el temps dedicat al valencià i l'anglès; *c)* utilització del TIL i el TILC com a enfocaments didàctics generals per al valencià i l'anglès; *d)* ús per al castellà, complementant el treball comunicatiu, de l'enfocament anomenat *ensenyament de la llengua relacionat amb els continguts* (una modalitat del TILC), en el qual es treballa la llengua a través de projectes, tasques, unitats temàtiques, etc., mitjançant els quals es reprén i reutilitza en castellà la competència acadèmica adquirida a través de l'ús vehicular de les altres llengües del currículum; i *e)* incorporació de la segona llengua estrangera a l'educació secundària.

Jo no tinc cap dubte que, amb un programa com aquest (o amb un de semblant), si el professorat tinguera la competència lingüística i necessària en les llengües que imparteix, si s'aconseguira una coherència òptima metodològica i de continguts al llarg dels diferents cicles i etapes del centre, si es disposara de materials curriculars suficients i basats en els principis i organització de l'educació plurilingüe, si el professorat treballara coordinat com una pinya i si els pares i les mares tingueren el seu paper en l'aplicació del projecte, aquesta alumna d'Alacant o d'Elx assoliria aquesta competència plena en valencià, castellà i anglès que exigim.

COM S'HAN DE TRACTAR A L'ESCOLA LES LENGÜES ESTRANGERES NO CURRICULARS DELS IMMIGRANTS?

Hem de pensar, tal com ho reconeixen els treballs del Consell d'Europa, que les llengües de l'alumnat immigrant són llengües de l'escola encara que no siguen les llengües principals d'escolarització i, per tant, han de tenir una certa presència en l'activitat educativa del centre. Com sabem, els alumnes i les alumnes procedents de la immigració adquiririen millor la llengua bàsica d'escolarització del centre —preferiblement el valencià— amb un enfocament metodològic que poguera fer ús dels seus coneixements previs en la llengua pròpia. Això significaria que el professorat hauria de ser competent en totes i cada una de les llengües presents a l'aula, cosa que resulta pràcticament impossible. De manera que sovint l'alumnat immigrant es veu abocat dins l'aula a una situació indesitjable de submersió, en la qual no pot desenvolupar la competència acadèmica en la llengua pròpia perquè no hi és present ni pot, tampoc, desenvolupar-la en la llengua d'escolarització perquè no la coneix prou per a entendre'n els continguts a través de les explicacions de la professora o el professor. A més, aquesta situació pot provocar-li sentiments negatius envers la seua llengua i la seua cultura, que veu devaluades i marginades fora de l'escola.

Canviar aquesta situació exigirà un canvi progressiu en els projectes educatius i curriculars dels centres, que comence amb el respecte a la llengua d'aquest grup d'alumnes i amb una certa presència d'aquesta llengua en el paisatge lingüístic del centre; que continue amb l'estudi de temes rellevants de la seua cultura (geografia, història, literatura, folklore...); i que, finalment, arribe a un currículum intercultural en què les veus i les mirades de les diferents llengües i cultures a l'aula siguen una part fonamental del disseny i l'aplicació del currículum de tots els alumnes i les alumnes. En l'àrea de llengües, experiències com *l'éveil aux langues* (el despertallengües) van en aquesta direcció.

ÉS PENSABLE, PER AL NOSTRE CONTEXT, UNA EDUCACIÓ PLURILINGÜE QUE EXCLOGA L'ANGLÉS?

Tot el treball d'incorporació de les llengües estrangeres que s'ha fet fins ara al País Valencià —i quasi pertot arreu— podria ser qualificat paradoxalment de monolingüista. Hem parlat d'una educació plurilingüe en

3 o 4 llengües però sempre amb l'anglès com a opció principal. Molts experts temen que aquesta supremacia que s'està atorgant a l'anglès tinga unes conseqüències gens desitjables per a l'objectiu d'aconseguir ciutadans plurilingües. La primera: que l'aprenentatge inicial d'aquesta llengua reduïska la motivació per a aprendre altres llengües. Per què n'hem d'aprendre d'altres, si l'anglès ens resol tots els problemes de comunicació a tot arreu del món en tots els àmbits i per a totes les funcions? La segona: que si atorguem a l'anglès, com de fet està succeint, unes funcions de *lingua franca* en economia, comunicacions i investigació científica, ben prompte deixarà en situació més o menys minoritzada la resta de llengües i esdevindrà el major *language killer* (matallengües) de la història, ja que aquest procés comportarà —ja ho estem veient— la desaparició ràpida i progressiva del paisatge lingüístic mundial de les llengües més dèbils.

Una política educativa plurilingüe que treballara a favor de la linguodiversitat, potser no eliminaria l'anglès però no el prioritzaria, i augmentaria i diversificaria les llengües del currículum, els objectius per a cada una i les metodologies per tal d'aconseguir un plurilingüisme personal enriquidor dins el marc d'una linguodiversitat mundial sostenible.

ÉS PEDAGÒGICAMENT HONEST DISSENYAR UN SISTEMA EDUCATIU VALENCIÀ QUE REDUÏSCA LA IMPORTÀNCIA CURRICULAR DEL VALENCIÀ?

No sé si el terme honest o deshonest és l'adequat a l'hora de tractar aquest tema. Per dir-ho amb paraules més exactes, atés que la legislació vigent determina uns objectius indefugibles per al valencià (exactament, la competència plena), i atés que la teoria i la recerca en educació plurilingüe conclouen que l'única manera que té una llengua minoritzada com la nostra d'assolir aquests objectius és la incorporació del seu ensenyament des de l'inici de l'itinerari curricular i el seu ús vehicular majoritari en les àrees de contingut no lingüístic, una reducció de la presència en el currículum seria il·legal, immoral i hipòcrita, i posaria de manifest la irresponsabilitat i poca vergonya dels seus promotors.

MOLTS ALUMNES DE LA FACULTAT D'EDUCACIÓ ASSEGUREN TENIR VERTIGEN DAVANT EL REPTE DEL PLURILINGÜISME. QUIN CONSELL ELS DONARIES, ALS FUTURS I LES FUTURES MESTRES?

Sincerament crec que aquest vertigen està justificat. Els avanços en l'ensenyament-aprenentatge de les llengües en els darrers quinze o vint anys han sigut constants en el nivell de la teoria i la recerca; però, lamentablement, aquests avanços no han aconseguit ser incorporats a la pràctica pedagògica a l'aula i són pràcticament absents dels materials curriculars comercials, que són els que configuren l'educació lingüística de bona part de l'alumnat. Com no hem de sentir vertigen davant totes les coses que cal fer i per a les quals no ens sentim preparats? Però tot açò l'únic que vol és una mica d'il·lusió i d'esforç. Les noves generacions han d'estar al costat del sector de professorat més combatiu i innovador — n'hi ha molts i moltes, i són incombustibles— que sí que està al dia, trencar les rutines que trobaran en arribar a algunes escoles i configurar la nova escola valenciana que a hores d'ara necessitem. L'estudi i la documentació, la recerca en equip als centres i la reflexió en la pràctica seran eines indispensables en aquest procés de renovació.